

*Третяк Юлія Вікторівна, доктор архітектури,
професор кафедри рисунка і живопису*

Київського національного університету будівництва і архітектури

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗМІЩЕННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ КОМПЛЕКСІВ В СТРУКТУРІ МІСТ УКРАЇНИ

Пенітенціарна система України, що нараховує на сьогодні **148** установ виконання покарань (колонії та слідчі ізолятори), де утримується близько 60 700 осіб, і **589** підрозділів кримінально-виконавчої інспекції – визнана абсолютно розбалансованою, економічно нераціональною і майже невідконтрольною. Засоби масової інформації називають вітчизняну виправну систему «країною в країні», «імперією зла та корупції», яка потребує великої кількості грошей з державного бюджету (тільки за 2016 рік система коштувала країні 2,96 млрд. грн.) [1]. Утримання одного засудженого в колонії обходиться державі від 73 тис. грн. до 350 тис. грн. на рік, що значно перебільшує фінансування однієї дитини-сироти у притулку.

Передбачається, що у найближчі роки в Україні буде різке зменшення чисельності пенітенціарних закладів, з причин не стільки гуманних, скільки економічних. В країні продовжується процес приведення виправної системи у відповідність до європейських стандартів, які передбачають широке запровадження альтернативних засобів покарання, таких, як, наприклад, пробація. Філософія пробації полягає не тільки у тому, що засуджений відбуває покарання, проживаючи вдома, а також у можливості звільнення засудженого від відбування покарання, якщо він демонструє гарантоване виправлення.

У найближчі часи в Україні передбачається створення окремого центрального департаменту пробації, на регіональному ж рівні офіси пробації з'являться у кожному райцентрі з встановленою кількістю співробітників відповідно до їх завантаженості, приблизно 100-150 справ на рік на одного співробітника. З 2010 року в Україні за сприяння канадських партнерів AGRITeam Canada запущено подібний пілотний проект - діють кілька пробаційних центрів для неповнолітніх: у Мелітополі, Івано-Франківську, Запоріжжі, Маріуполі, Львові. Закордонний досвід розвитку служби пробації, зокрема, британський, виявив, що кошти, які витрачаються на утримання одного засудженого у пенітенціарному закладі перевищує суму, що витрачається на засудженого по програмі пробації, у п'ять разів.

З іншого боку, матеріально й морально застаріле середовище існуючих пенітенціарних установ потребує термінової модернізації. Міністерство юстиції має намір перенести за межі міст слідчі ізолятори (СІЗО), залучивши для будівництва нових комплексів будівель і споруд інвесторів за схемою державно-приватного партнерства. У першу чергу, це мало бути Лук'янівське СІЗО в м. Києві, а також відповідні установи у Львові, Одесі та Чернівцях, де слідчий ізолятор, наприклад, розташовано біля школи. Проведений аналіз свідчить про те, що оптимізація територіальної мережі пенітенціарних установ,

які за даними Міністерства юстиції, завантажені лише на 63 % (виняток складають вищезазначені слідчі ізолятори у Києві, Львові, Одесі, Чернівцях), стає невідкладною справою у сфері державної регіональної політики.

На перший погляд, виявлення гострої проблематики і визначення напрямків розвитку державної регіональної політики у галузі виконання покарань в питаннях переносу слідчих ізоляторів з центральних частин надвеликих міст України носить позитивний та доцільний характер. Так, історичне розміщення Лук'янівського слідчого ізолятора в будівлях колишньої Лук'янівської тюрми на вулиці Дегтярівській, у престижному центральному районі міста, його матеріальний стан є не тільки державною і загальноміською, але й архітектурно-містобудівною проблемою.

Наразі у Лук'янівському слідчому ізоляторі утримується біля 3900 осіб замість розрахункових 2800. Комплекс СІЗО складається із декількох корпусів, основний з яких був збудований у 1859—1862 рр. за проектом губерньського архітектора М. Іконнікова. За 150 років існування комплекс будівель декілька разів перебудовувався та підлягав реконструюванню, останнього разу - у 2006 р., коли почалося спорудження п'ятиповерхового жіночого корпусу на 181 спальне місце, який був зданий в експлуатацію у грудні 2011 року [2]. Проблемою виглядає той факт, що до процесу перспективного розміщення виправних установ в структурі міста міністерством юстиції не залучаються фахівці архітектурно-містобудівної галузі, пропозиції яких допомогли б на стадії моделювання міської мережі вписати центри пробації, слідчі ізолятори і пенітенціарні комплекси у функціонально-планувальну модель міста, створити алгоритм моделі міської соціально-побутової та транспортної мережі, в яку увійдуть і заклади карно-виконавчої системи. Таким чином забезпечувалася б транспортна досяжність, належна місткість, соціальна та інженерна інфраструктура цих закладів, а також відповідність міжнародним стандартам в галузі гуманізації середовища для утримання заарештованих і ув'язнених.

Дослідження проблематики розміщення виправних закладів в структурі міста виявило, що пенітенціарні установи, такі, як слідчі ізолятори, тюрми, виправні заклади трьох ступенів безпеки (максимального, середнього, мінімального) для чоловіків, жінок та підлітків, виправні центри, спеціалізовані лікувальні заклади для засуджених, розміщуються, в основному, відповідно до одного з трьох варіантів: у структурі міста чи поселення (поза сельбищних територій), у периферійних районах міст чи поза їх межами. У процесі типологічного та експериментального проектування пенітенціарних установ, що здійснюється у багатьох країнах світу, вважається необхідним враховувати містобудівний чинник у своїх пошукових розробках.

Розміщення виправного комплексу в структурі міста і ступінь його безпеки впливає на вибір типу функціонально-просторової організації будівель і споруд на ділянці. Для пенітенціарного комплексу, розміщеного в історичному середовищі міста, вважається доцільним застосовувати компактну планувально-просторову схему, подібну до: тюрми Фестес Хаус у Берліні, дитячого виправного центру у Цюріху, тюрми Стрейнджвей в Манчестері,

виправного центру у Балтиморі. Другий варіант розміщення пенітенціарного закладу в системі міста передбачає розташування комплексу будівель і споруд на віддалених від центру територіях, часто – у комунально-складських чи промислових зонах поселення. Таким чином розташовані більшість вітчизняних виправних колоній і велика кількість закордонних закладів, таких, як виправні центри Де Схі у м. Роттердамі та Брієнс у м. Барселоні, арештний будинок у м. Бресті (Франція) тощо. Ці комплекси будівель і споруд відрізняються, в основному, блокованими планувальними схемами та напівзакритим архітектурним середовищем [3; 4, с. 105,115,123].

До третьої групи відносяться виправні комплекси, що розміщені поза меж міста чи поселення: тюрма в м. Muret (Франція), Федеральні виправні комплекси в містах Allenwood та Florence (США), виправний центр в м. Alberta (Канада) тощо. Позаміські комплекси для утримання ув'язнених відрізняються більш розосередженою малоповерховою планувально-просторовою організацією і відкритістю середовища відповідно середньому чи мінімальному ступеню безпеки [4, с. 41,77].

Окрему групу складають слідчі ізолятори (тюрми), у яких тримаються особи під час проведення слідства, специфіка діяльності яких тісно пов'язана із роботою поліції, судових органів та прокуратури. Подібні установи, як правило, розміщуються серед міського середовища, часто є багатоповерховими, як, наприклад, центр корекції Метрополітен у м. Чикаго та Федеральна тюрма у м. Балтимор (США) та мають функціональний зв'язок з досудовими підрозділами кримінальної служби. Безумовно, подібні режимні установи, до числа яких можна віднести і центри пробації, в яких робота із засудженими проводиться по місцю їх проживання, починають входити до мережі міського соціально-побутового обслуговування українських міст, стають неприхованим фрагментом їх архітектурно-містобудівного середовища. Розміщення такого об'єкту, що виступає своєрідним центром тяжіння, до якого повинні мати доступ засуджені, відвідувачі, обслуговуючий персонал і транспорт, очевидно, повинно враховуватися і братися до уваги при визначенні динаміки розвитку міських форм, територій і мереж, а також при розробці містобудівної документації.

Отже, вивчення міжнародного досвіду проектування виправних установ, а також головні напрямки реформування вітчизняної пенітенціарної системи підтверджують, що розміщення виправних установ поза міст та населених пунктів, а також у периферійних районах міст поза сельбищних та рекреаційних територій не є єдиним варіантом рішення вищезазначеної проблеми. Можливо, вписування виправних установ, особливо центрів пробації – альтернативного виду кримінального покарання, в структуру громадської забудови великих і середніх міст України, з урахуванням транспортної та соціально-побутової забезпеченості, відкриє нові шляхи та можливості гуманізації і гармонізації архітектурного середовища як виправної системи, так і міста в цілому.

Список використаних джерел

1. Небаракова Україна. Як будуть «гуманізувати» українські тюрми. - Режим доступу : <http://nv.ua/ukr/publications/nebarakova-ukrajina-jak-budut-gumanizuvati-ukrajinski-tjurmi-spetsproekt-144986.html> (дата звернення: 08.10.2017)
2. Офіційний веб-сайт: Державне міжрегіональне управління пенітенціарної служби Міністерства юстиції України. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua> (дата звернення: 07.10.2017)
3. Третяк Ю.В. Типологічні основи формування архітектурного середовища пенітенціарних комплексів. Автореф. дис... д-ра архіт.: 18.00.02 / Ю. В. Третяк; Київ. нац. техн. ун-т буд-ва і архіт. — К., 2015. — 36 с.
4. Architecture of Incarceration / [Edited by Iona Spens]. - London: Academy editions, 1994. – 128 p.

*Захарченко Петро Володимирович, кандидат технічних наук, професор,
зав. кафедри товарознавства та комерційної діяльності в будівництві,
Київський національний університет будівництва і архітектури,
Гайко Геннадій Іванович, доктор технічних наук, професор,
НТУУ «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТІВ ПІДЗЕМНОЇ УРБАНІСТИКИ НА ЗАСАДАХ СПІВПРАЦІ ДЕРЖАВНОГО ТА ПРИВАТНОГО СЕКТОРІВ

Світовий досвід управління проектами свідчить, що інноваційні механізми реалізації великих будівельних об'єктів створюють значні конкурентні переваги. Їх успішне впровадження стає можливим у публічно-приватному партнерстві державних інституцій, приватних будівельних компаній, місцевого самоврядування, науково-інноваційних центрів (університетів) та суспільних організацій фахівців. Саме такий підхід стає основою розвитку підземного простору сучасних мегаполісів і ефективно розкрив свій потенціал при створенні «підземних міст» у Хельсінкі, Токіо, Осаці, Монреалі, Торонто.

За масштабами й комплексністю міського геобудівництва великі міста України поки що значно відстають від світових лідерів, де площа підземної урбаністики перевищує 25% від наземної (у Києві вона менше 5%). У Києві авторами запропоновані пріоритетні об'єкти підземного будівництва: підземний дюкер під Дніпром в рамках проекту реконструкції Бортницької станції аерації (був рекомендований КМДА до включення в Генеральний план розвитку Києва), тунельний перехід Дніпра кільцевою автомагістраллю в районі м. Українка, екологізовані автомобільні тунелі під Дніпром, багатофункціональні комплекси, паркінги, каналізаційні колектори, підземне розташування ліній електропередач тощо. Ці проекти спрямовані на вирішення низки гострих проблем, що збільшуються пропорційно зростанню міста (територіальних, транспортних, енергетичних, екологічних, водопостачальних). Сучасний досвід вказує, що лише забезпечення системного підходу до